

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

EUROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA

PRVI ODJEL

PREDMET GRBAC protiv HRVATSKE

(Zahtjev br. 64795/19)

PRESUDA

Članak 1. Protokola br. 1 • Mirno uživanje vlasništva • Odbijanje od strane domaćih sudova podnositeljeva zahtjeva za utvrđenje vlasništva *ex lege* na stvari u društvenom vlasništvu stečenog dosjelošću zbog toga što je tužba podnesena nakon što je Ustavni sud ukinuo zakonsku odredbu kojom je omogućeno podnošenje takvih zahtjeva • Utvrđenja protivna domaćoj sudskoj praksi i presudi Suda u predmetu *Trgo protiv Hrvatske* • Posljedično neocjenjivanje dokaza i neutvrđivanje činjenica u pogledu toga jesu li zakonske pretpostavke za stjecanje takvog vlasništva ispunjene • Podnositeljev zahtjev ima dovoljno uporište u nacionalnom pravu • Primjenjiv je članak 1. Protokola br. 1 • Primjenjiva su utvrđenja iz predmeta *Trgo*: posljedice pogreške državnog tijela, odnosno donošenja neustavnog zakonodavstva, treba snositi država, a ne pojedinac • Nema naznaka utjecaja na prava trećih strana

STRASBOURG

16. prosinca 2021.

PRESUDA JE KONAČNA

4. travnja 2022.

U predmetu GRBAC protiv Hrvatske,

Europski sud za ljudska prava (Prvi odjel), zasjedajući u vijeću u sastavu:

Péter Paczolay, *predsjednik*,

Ksenija Turković,

Alena Poláčková,

Erik Wennerström,

Raffaele Sabato,

Lorraine Schembri Orland,

Ioannis Ktistakis, *suci*,

i Renata Degener, *tajnica Odjela*,

uzimajući u obzir:

zahtjev (br. 64795/19) protiv Republike Hrvatske koji je hrvatski državljanin g. Milutin Grbac („podnositelj zahtjeva”) podnio Sudu na temelju članka 34. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda („Konvencija”) dana 2. prosinca 2019.;

odluku da se Vladu Republike Hrvatske („Vlada”) obavijesti o prigovorima u pogledu pristupa sudu i prava vlasništva;

očitovanja stranaka;

nakon vijećanja zatvorenog za javnost 16. studenoga 2021. godine,

donosi sljedeću presudu koja je usvojena na navedeni datum:

UVOD

1. Predmet se odnosi na imovinski spor između podnositelja zahtjeva i lokalnih tijela vlasti. Podnositelj zahtjeva tvrdio je da je dosjelošću stekao pravo vlasništva *ex lege* nad određenim zemljišnim česticama jer su on i njegovi pravni prednici posjedovali te čestice više od osamdeset godina.

ČINJENICE

2. Podnositelj zahtjeva rođen je 1949. godine i živi u Rijeci. Zastupao ga je g. K. Lanča, odvjetnik iz Opatije.

3. Vladu je zastupala njezina zastupnica, gđa Š. Stažnik.

4. Činjenično stanje predmeta, kako su ga iznijele stranke, može se sažeti kako slijedi.

I. POZADINA PREDMETA

5. Zakonodavstvom bivše Jugoslavije, posebno člankom 29. Zakona o osnovnim vlasničkopravnim odnosima iz 1980. (vidi stavak 45. ove presude)

stjecanje prava vlasništva dosjelošću na stvarima u društvenom vlasništvu¹ bilo je zabranjeno.

6. Prilikom preuzimanja Zakona o osnovnim vlasničkopravnim odnosima iz 1980. u hrvatski pravni sustav 8. listopada 1991. Sabor je stavio izvan snage gore navedenu odredbu (vidi stavak 47. ove presude).

7. Kasnije je novi Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima iz 1996. godine, koji je stupio na snagu 1. siječnja 1997., u članku 388. stavku 4. predvidio da se i vrijeme posjedovanja prije 8. listopada 1991. treba računati u rok za stjecanje dosjelošću nekretnina u društvenom vlasništvu (vidi stavak 51. ove presude).

8. Nakon što je nekoliko bivših vlasnika nekretnina koje su oduzete u socijalističkom režimu podnijelo prijedloge za ocjenu ustavnosti, 8. srpnja 1999. Ustavni sud Republike Hrvatske prihvatio je prijedlog i odlučio pokrenuti postupak za ocjenu ustavnosti članka 388. stavka 4. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima iz 1996.

9. Odlukom od 17. studenoga 1999. godine Ustavni sud Republike Hrvatske ukinuo je, s pravnim djelovanjem *ex nunc*, članak 388. stavak 4. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima iz 1996. Smatrao je da je osporena odredba imala retroaktivni učinak i negativne posljedice po prava trećih strana (prije svega osoba koje su temeljem zakonodavstva o povratu imale pravo na povrat imovine oduzete u socijalističkom režimu) te da je stoga neustavna (za relevantni dio odluke Ustavnog suda vidi *Trgo protiv Hrvatske*, br. 35298/04, stavak 17., 11. lipnja 2009.). Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske stupila je na snagu 14. prosinca 1999. godine kada je objavljena u Narodnim novinama.

II. PARNIČNI POSTUPAK U PREDMETU PODNOSITELJA ZAHTJEVA

10. Dana 27. studenoga 2006. Grad Rijeka obavijestio je podnositelja zahtjeva da nezakonito koristi dijelove dviju zemljišnih čestica u vlasništvu Grada. Ti dijelovi čine dio ograđenog dijela zemljišta uz kuću podnositelja zahtjeva (dalje u tekstu: „posjed podnositelja zahtjeva”).

11. Dana 19. ožujka 2007. Grad Rijeka podnio je tužbu protiv podnositelja zahtjeva pred Općinskim sudom u Rijeci i od suda je zatražio da podnositelju naloži da sporne dijelove čestica preda u posjed Gradu. Grad je tvrdio da je podnositelj zahtjeva, koji je bio vlasnik susjednih zemljišnih

¹ Društveno vlasništvo bilo je vrsta vlasništva koja nije postojala u drugim socijalističkim zemljama, ali je razvijena u bivšoj Jugoslaviji. Prema službenoj doktrini, imovina u društvenom vlasništvu nije imala vlasnika, a uloga javnih tijela u odnosu na takvu imovinu bila je ograničena na upravljanje njome. Za više pojedinosti o pojmu društvenog vlasništva u bivšoj Jugoslaviji, vidi predmet *Trgo protiv Hrvatske*, br. 35298/04, stavak 6., 11. lipnja 2009.

čestica, njima bespravno pripojio dijelove dviju čestica (dalje u tekstu: „sporni dijelovi” ili „sporna nekretnina”) čiji je vlasnik Grad Rijeka.

12. Dana 11. travnja 2007. podnositelj je odgovorio na tužbu te je podnio protutužbu kojom je od suda tražio da donese deklaratornu presudu kojom bi se utvrdilo njegovo vlasništvo na spornim dijelovima, za koje je tvrdio da ih je stekao dosjelošću. Tvrdio je (a) da je cijelo zemljište u sklopu njegova posjeda njegov otac kupio 1955. godine od izvjesne gđe O.B. usmenom kupoprodajom i (b) da su sporni dijelovi koji su navodno pripadali Gradu Rijeci oduvijek bili dio tog posjeda jer su se nalazili na području omeđenom suhozidom koji je okruživao njegovu cijelu nekretninu.

13. Podnositelj zahtjeva tvrdio je i da 1955. godine njegov otac i O.B. nisu znali da se nekretnina koja je bila predmet njihove kupoprodaje službeno (upisano u zemljišnoj knjizi i katastru) sastojala od nekoliko zemljišnih čestica. Njegov je otac 1963. godine saznao da dio njegove nekretnine formalno nije bio u vlasništvu gđe O.B., već da je za taj dio u zemljišnoj knjizi bilo upisano društveno vlasništvo. Međutim, njegov je otac smatrao da je to pitanje potpuno uređeno rješenjem Komisije za uzurpacije od 27. travnja 1963. kojim je jedna čestica za koju je u zemljišnim knjigama dotad bilo upisano društveno vlasništvo tada bila upisana kao vlasništvo podnositeljeva oca.

14. Podnositelj je nadalje objasnio da mu je 1972. godine njegov otac želio ugovorom o darovanju darovati nekretninu koju je kupio od O.B. Međutim, u tom su trenutku shvatili da je O.B. i dalje bila upisana u zemljišnu knjigu kao vlasnica jedne od čestica koje su činile dio te nekretnine. Da bi to ispravio, podnositelj je 12. siječnja 1972. sklopio pisani kupoprodajni ugovor kojim mu je O.B. prodala tu zemljišnu česticu (koju je njegov otac zapravo već kupio od nje i u posjed koje je ušao 1955. godine, što je i izrijeком navedeno u tom kupoprodajnom ugovoru). Istoga je dana podnositeljev otac podnositelju darovao drugu česticu (koja je bila dio te nekretnine) ugovorom o darovanju. Te su dvije čestice 1986. godine spojene u jednu česticu i tako upisane u zemljišnu knjigu kao vlasništvo podnositelja zahtjeva.

15. U svojem je odgovoru Grad Rijeka tvrdio da je, po priznanju samog podnositelja, njegov otac već 1963. znao da zemljište koje je kupio od O.B. nije bilo u njezinu vlasništvu (vidi stavak 13. ove presude). Nadalje, bilo je nejasno kako je podnositeljev otac mogao smatrati da je odstupanje između stvarnog stanja i stanja nekretnine upisanog u zemljišnu knjigu bilo riješeno rješenjem Komisije za uzurpacije, koja je u njegovo vlasništvo prenijela samo česticu koja je u to vrijeme bila u njegovu posjedu. Iz tog se rješenja trebalo zaključiti upravo suprotno: da sporni dijelovi nisu bili u posjedu podnositeljeva oca jer bi u tom slučaju i oni bili preneseni u njegovo vlasništvo.

16. Grad Rijeka nadalje je ustvrdio sa su 1986. godine nadležne katastarske vlasti provele izmjeru za to područje, čija je svrha bila ažurirati i uskladiti katastar na način da je u njemu evidentirano stvarno stanje. Da je

podnositelj zahtjeva bio u posjedu spornih dijelova u predmetno vrijeme, formirala bi se nova čestica i podnositelj bi bio upisan u katastar kao njezin posjednik. Grad je stoga tvrdio da podnositelj nije bio u posjedu spornih dijelova prije 1986. godine, već da ih je naknadno prisvojio. Prema mišljenju Grada, iz podnositeljeve protutužbe slijedi da su on i njegov otac znali da ti dijelovi nisu bili njihovi (vidi stavke 13. – 14. ove presude) zbog čega ih nisu posjedovali pošteno. To znači da, na temelju domaćeg prava, podnositelj zahtjeva nije mogao postati vlasnik tih dijelova dosjelošću (na temelju članka 159. stavka 3. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima iz 1996. – vidi stavak 50. ove presude).

17. Za vrijeme prvostupanjskog postupka općinski sud saslušao je podnositelja zahtjeva i troje njegovih svjedoka, proveo je očevid na licu mjesta, naložio je da se provede vještačenje i ispitaio je različite dokumente (uključujući dopis od 12. svibnja 2009. – vidi stavak 20. ove presude).

18. U svojem je iskazu podnositelj zahtjeva ustvrdio da nije znao da sporni dijelovi nisu bili obuhvaćeni kupoprodajnim ugovorom između njegova oca i O.B. (vidi stavak 13. ove presude) jer je predmet prodaje bilo jedno zemljište ograđeno suhozidom. Odgovarajući na pitanje koje je postavio punomoćnik tužitelja, izjavio je i sljedeće:

„Poznato mi je da je 1985. g. odnosno 1986. g. katastar vršio izmjeru zemljišta na [tom] području...te sam i ja dobio poziv da se očitujem katastru. Zaposlenici u [uredu] Katastra rekli su mi da se vrši usklađivanje [katastra] te da je moja parcela prevelika i da ju treba smanjiti, te su tražili od mene da potpišem neke isprave. A što sam ja potpisao, ali sam im rekao da je to meni poklonio moj otac. Oni su [odgovorili] da je to ionako općenarodna imovina i da sam ja samo korisnik predmetnog zemljišta. Ja nisam točno pročitao što sam tom prilikom potpisao.“

19. Svih troje svjedoka (od kojih je dvoje rođeno 1944., a jedan 1947. godine) iskazali su da su sporni dijelovi bili u posjedu obitelji podnositelja zahtjeva od 1955., a prije toga u posjedu gđe O.B. te da nitko nikada nije osporavao njihovo vlasništvo na tim dijelovima.

20. Vijeće Mjesnog odbora Pehlin to je potvrdilo i u dopisu Gradu Rijeci od 12. svibnja 2009.² Mjerodavni dio tog dopisa koji je potpisalo četvero vijećnika glasi kako slijedi:

„Većina članova vijeća Vijeća mjesnog odbora Pehlin rođena je u Rijeci i stalno nastanjena u mjestu Pehlin još od svog rođenja. Znaju da su osporavani [dijelovi] u dugogodišnjem posjedu obitelji Grbac – prvotno u posjedu pokojnog Milana Grbca, a zatim darovnim ugovorom prelazi na sina Milana Grbca.

Prije stupanja u posjed obitelji Grbac [nekretnina o kojoj je riječ] bila je u dugogodišnjem posjedu pokojne O.B.

Istinitost naših navoda vidljiva je i iz izmjere općinskog Suda Rijeka od 7.2.1972., što odgovara stanju na terenu.

² Mjesni su odbori najniža (treća) razina lokalnih vlasti u Hrvatskoj, a organizirani su i djeluju na području gradske četvrti ili sela, zaselka ili drugog malog naselja.

Stoga predlažemo Gradu Rijeka da uzme u obzir navedene izjave u daljnjem vođenju postupka po ovom predmetu.“

21. Vještak je u nalazu utvrdio da podnositelj u svojem posjedu drži dio čestice br. 388/1, površine 98 m² te dio čestice br. 388/593, površine 832 m²; obje su čestice upisane u zemljišnu knjigu kao vlasništvo Grada Rijeke. Nijedna stranka nije imala primjedbi na nalaz i mišljenje vještaka.

22. Presudom od 22. travnja 2011. Općinski sud u Rijeci presudio je u korist Grada Rijeke i podnositelju je naložio da sporne dijelove preda u posjed Gradu. Sud je istovremeno odbio protutužbu podnositelja zahtjeva (vidi stavak 12. ove presude) kojom je tražio da se utvrdi njegovo vlasništvo.

23. Sud je utvrdio da su predmetne dvije čestice (vidi stavak 21. ove presude) 8. listopada 1991. bile u društvenom vlasništvu i da, na temelju mjerodavnog zakonodavstva, nije bilo moguće steći vlasništvo nad takvom nekretninom dosjelošću (vidi stavak 52. ove presude) osim ako zakonski uvjeti za to nisu bili ispunjeni do 6. travnja 1941. ili nakon 8. listopada 1991.

24. Međutim, svi svjedoci koje je podnositelj zahtjeva predložio i koje je sud saslušao bili su premladi (vidi stavak 19. ove presude) da bi znali jesu li njegovi pravni prednici bili u posjedu sporne nekretnine prije 6. travnja 1941. Prema tome, podnositelj zahtjeva nije dokazao da su zakonski uvjeti za stjecanje vlasništva dosjelošću bili ispunjeni prije tog datuma.

25. Razdoblje od 8. listopada 1991. do 27. studenoga 2006. (kada je Grad Rijeka obavijestio podnositelja zahtjeva da mu sporna nekretnina ne pripada – vidi stavak 10. ove presude) bilo prekratko jer se nekretnina u vlasništvu tijela lokalne vlasti može steći dosjelošću tek nakon proteka 40 godina (na temelju članka 159. stavka 4. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima iz 1996. – vidi stavak 50. ove presude).

26. Podnositelj zahtjeva podnio je žalbu. U svojoj je žalbi tvrdio da je zabrana stjecanja vlasništva dosjelošću na stvarima u društvenom vlasništvu postojala od trenutka prelaska predmetne nekretnine u društveno vlasništvo do 8. listopada 1991. Stoga je bilo nužno utvrditi kada su dvije čestice koje su sada u vlasništvu Grada Rijeke (vidi stavak 21. ove presude) prešle u društveno vlasništvo, što Općinski sud nije utvrdio. Prema njegovom saznanju, zemljište u tom području prešlo je u društveno vlasništvo tek 1960-ih. Usto je tvrdio i da je za potrebe izračuna vremena potrebnog za stjecanje vlasništva na nekoj stvari dosjelošću potrebno zbrojiti vrijeme prije nego što je takva stvar prešla u društveno vlasništvo i vrijeme od 8. listopada 1991.

27. Rješenjem od 8. svibnja 2013. Županijski sud u Rijeci prihvatio je žalbu podnositelja zahtjeva, ukinuo je prvostupanjsku presudu od 22. travnja 2011. (vidi stavak 22. ove presude) zbog nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja i vratio je predmet na ponovno suđenje. Prihvatio je tvrdnju podnositelja zahtjeva da je potrebno utvrditi kad su dvije čestice u vlasništvu Grada Rijeke prešle u društveno vlasništvo.

28. U ponovljenom postupku, 21. siječnja 2014. Općinski sud u Rijeci saslušao je dodatna dva svjedoka (rođena 1933., odnosno 1940. godine) koje

je predložio podnositelj zahtjeva, a koji su iskazali da su se sporni dijelovi nalazili unutar zemljišta ograđenog suhozidom (vidi stavak 18. ove presude); nadalje su iskazali da je to zemljište bilo u posjedu (i vlasništvu) gđe O.B. i njezine obitelji dugi niz godina prije nego što ga je prodala ocu podnositelja zahtjeva 1955. godine.

29. Dana 7. veljače 2014. saslušano je još dvoje svjedoka (koji su u to vrijeme imali 82, odnosno 83 godine). Iskaz prvog svjedoka bio je sličan iskazima dvoje ranije spomenutih svjedoka (vidi stavak 28. ove presude), dok drugi svjedok nije imao nikakvih saznanja o predmetu spora.

30. U odgovoru na zahtjev suda za dostavu informacija, dana 24. travnja 2014. zemljišno-knjižni odjel tog suda obavijestio ga je da iz podataka u zemljišnoj knjizi nije bilo moguće utvrditi kada su predmetne dvije čestice (vidi stavak 21. ove presude) na kojima su se nalazili sporni dijelovi zemljišta prešle u društveno vlasništvo jer je stari zemljišno-knjižni uložak u kojem su bile upisane te informacije bio oštećen.

31. Presudom od 17. lipnja 2014. godine Općinski sud opet je presudio u korist Grada Rijeke i odbio je protutužbu podnositelja zahtjeva.

32. Sud je smatrao da podnositelj zahtjeva nije dokazao da je zemljište na tom području prešlo u društveno vlasništvo 1960-ih (vidi stavak 26. ove presude) i da stoga nije dokazao da su njegovi pravni prednici stekli vlasništvo dosjelošću prije nego što je sporna nekretnina prešla u društveno vlasništvo. Jednako tako podnositelj zahtjeva nije dokazao da su njegovi prednici bili u posjedu sporne nekretnine prije 6. travnja 1941. jer su saslušani svjedoci bili premladi (vidi stavke 19. i 28. – 29. ove presude) da bi imali saznanja o tome. Zatim je ponovio svoje prethodno utvrđenje da je razdoblje od 8. listopada 1991. do 27. studenoga 2006. (vidi stavak 10. ove presude) bilo prekratko jer se nekretnina u vlasništvu tijela lokalne vlasti može steći dosjelošću tek nakon proteka 40 godina (vidi stavak 25. ove presude i članak 159. stavak 4. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima iz 1996. citiran u stavku 50. ove presude). Konačno je tvrdio i da se za potrebe izračuna vremena potrebnog za stjecanje vlasništva na nekoj stvari dosjelošću ne može zbrojiti vrijeme prije nego što je takva stvar prešla u društveno vlasništvo i vrijeme od 8. listopada 1991.

33. Podnositelj zahtjeva ponovno je podnio žalbu. Opet je tvrdio da Općinski sud nije utvrdio kada su dvije čestice u vlasništvu Grada Rijeke na kojima su se nalazili sporni dijelovi prešle u društvo vlasništvo (vidi stavak 26. ove presude). U svakom slučaju, on i njegovi pravni prednici stekli su te dijelove time što su ih neprekidno i pošteno posjedovali prije i nakon 6. travnja 1941. Ponovio je i svoju ranije iznesenu tvrdnju da je za potrebe izračuna vremena potrebnog za stjecanje vlasništva na nekoj stvari dosjelošću potrebno zbrojiti vrijeme prije nego što je takva stvar prešla u društveno vlasništvo i vrijeme od 8. listopada 1991. (vidi stavak 26. ove presude).

34. Presudom od 21. siječnja 2015. Županijski sud u Rijeci odbio je žalbu podnositelja zahtjeva i potvrdio je prvostupanjsku presudu od

17. lipnja 2014. (vidi stavak 31. ove presude). Smatrao je da je, s obzirom na to da su relevantni ulošci iz zemljišnih knjiga bili oštećeni (vidi stavak 30. ove presude), na podnositelju zahtjeva bio teret dokazivanja kada su dvije čestice u vlasništvu Grada Rijeke prešle u društveno vlasništvo, koji je to mogao dokazati na drugi način, primjerice, prilaganjem rješenja iz kojeg je vidljivo kad su predmetne čestice prešle u društveno vlasništvo.

35. Dana 27. travnja 2015. podnositelj je izjavio izvanrednu reviziju (vidi stavak 61. ove presude) Vrhovnom sudu Republike Hrvatske protiv drugostupanjske presude. Tvrdio je da su se prvostupanjska i drugostupanjska presude temeljile, *inter alia*, na stajalištu da se vrijeme od 6. travnja 1941. do 8. listopada 1991. ne može računati u rok za stjecanje dosjelošću nekretnina u društvenom vlasništvu. Međutim, to je stajalište, izneseno u postojećoj sudskoj praksi domaćih sudova, bilo protivno presudi Suda u predmetu *Trgo* (gore naveden) i stoga ga je trebalo preispitati.

36. Podnositelj zahtjeva ujedno je osporio i stajalište građanskih sudova da je, s obzirom na to da je relevantna evidencija (odnosno zemljišna knjiga) za čije je održavanje bila odgovorna država bila uništena, na podnositelju (a ne na stranci kojoj je to koristilo – vidi stavke 32. i 34. ove presude) teret dokazivanja toga kada su dvije čestice Grada Rijeke prešle u društveno vlasništvo.

37. Odlukom od 16. travnja 2019. godine Vrhovni sud proglasio je podnositeljevu izvanrednu reviziju nedopuštenom jer pravno pitanje koje je postavio nije bilo važno za jedinstvenu primjenu prava.

38. Vrhovni sud smatrao je da su se činjenične okolnosti podnositeljeva predmeta i predmeta *Trgo* razlikovale. Konkretno, u predmetu *Trgo* tužba je podnesena dok je članak 388. stavak 4. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima iz 1996. u svojem izvornom obliku i dalje bio na snazi, a podnositelj u ovom predmetu svoju je protutužbu podnio nakon što je ta odredba ukinuta i zamijenjena novom odredbom, na temelju koje se vrijeme od 6. travnja 1941. do 8. listopada 1991. ne može računati u rok za stjecanje dosjelošću nekretnina u društvenom vlasništvu (vidi stavke 12. i 51. – 52. ove presude).

39. Vrhovni je sud dodao i da stajalište Suda da vrijeme podnošenja tužbe nije relevantno, izneseno u presudi Vijeća u predmetu *Radomilja i drugi protiv Hrvatske* (br. 37685/10, stavak 52., 28. lipnja 2016.), više nema pravnu snagu jer je ta presuda izmijenjena presudom Velikog vijeća u istom predmetu (vidi *Radomilja i drugi protiv Hrvatske* [VV], br. 37685/10 i 22768/12, 20. ožujka 2018.), kad je Sud iz drugih razloga smatrao da presude domaćih sudova kojima su odbijeni zahtjev podnositelja zahtjeva da im se prizna stjecanje vlasništva na nekretninama u društvenom vlasništvu dosjelošću nisu bile protivne Konvenciji.

40. Zatim je 3. srpnja 2019. podnositelj zahtjeva podnio ustavnu tužbu protiv rješenja Vrhovnog suda. Pozvao se na mjerodavne članke Ustava Republike Hrvatske kojima se jamči pravo na pošteno suđenje, pravo

vlasništva i pravo na jednakost pred zakonom. Podnositelj je tvrdio da Vrhovni sud i niži sudovi nisu primijenili mjerodavne odredbe Konvencije i da je Vrhovni sud neopravdano proglasio njegovu izvanrednu reviziju nedopuštenom. Tvrdio je da, protivno obrazloženju Vrhovnog suda (vidi stavak 39. ove presude), Veliko vijeće u svojoj presudi u predmetu *Radomilja i drugi* nije doveo u pitanje utvrđenje Vijeća da vrijeme podnošenja tužbe nije bilo relevantno za primjenu sudske prakse povezane s predmetom *Trgo*, već da je utvrdio da nije došlo do povrede članka 1. Protokola br. 1 iz drugih razloga.

41. Rješenjem od 25. rujna 2019. Ustavni sud Republike Hrvatske proglasio je ustavnu tužbu podnositelja zahtjeva nedopuštenom uz obrazloženje da u tom predmetu ne postoji ustavnopravna bit stvari. Izrijeком se složio s obrazloženjem Vrhovnog suda o pravnim učincima presude Suda u predmetima *Trgo* i *Radomilja i drugi* na predmet podnositelja zahtjeva i ponovio je to obrazloženje (vidi stavke 38. – 39. ove presude).

42. Rješenje Ustavnog suda dostavljeno je punomoćniku podnositelja zahtjeva 9. listopada 2019. godine.

MJERODAVNI PRAVNI OKVIR I PRAKSA

I. IMOVINSKO ZAKONODAVSTVO I PRAKSA

A. Opći građanski zakonik iz 1811.

43. Člankom 1468. austrijskog Općeg građanskog zakonika iz 1811. (*Justizgesetzsammlung*), koji se primjenjivao u Hrvatskoj od 1852. do 1980. (vidi gore navedeni predmet *Radomilja i drugi*, stavci 47. – 49.), bilo je propisano da, ako nekretnina nije bila uknjižena u zemljišnu knjigu na ime osobe u čijem je posjedu bila, posjednik je mogao steći vlasništvo nad takvom nekretninom dosjelošću nakon 30 godina.

B. Zakon o osnovnim vlasničkopravnim odnosima iz 1980.

44. Člankom 28. Zakona o osnovnim vlasničkopravnim odnosima (Službeni list SFRJ br. 6/80 i 36/90), koji je stupio na snagu 1. rujna 1980., bilo je propisano da će osoba koja je savjesno posjedovala nekretninu u tuđem vlasništvu postati vlasnik te nekretnine dosjelošću nakon 20 godina.

45. Člankom 29. branilo se stjecanje prava vlasništva dosjelošću na stvari u društvenom vlasništvu.

46. Člankom 72. stavkom 1. bilo je propisano da se posjed trebao smatrati savjesnim ako posjednik nije znao niti je mogao znati da stvar koju posjeduje nije njegova. Člankom 72. stavkom 2. bilo je propisano da se savjesnost posjeda pretpostavlja.

47. Člankom 3. Zakona o preuzimanju zakona o osnovnim vlasničkopravnim odnosima (Narodne novine Republike Hrvatske br. 53/91 od 8. listopada 1991.), koji je stupio na snagu 8. listopada 1991., stavljen je izvan snage članak 29. Zakona o osnovnim vlasničkopravnim odnosima.

C. Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima iz 1996.

48. Od 1. siječnja 1997. sva pitanja posjeda i vlasništva uređena su Zakonom o vlasništvu i drugim stvarnim pravima iz 1996. (Narodne novine br. 91/96 s naknadnim izmjenama i dopunama).

49. Člankom 18. propisano je kada se smatra da je posjed posjednika pošten. Mjerodavni dio te odredbe glasi kako slijedi:

Članak 18.

„(1) Posjed je zakonit ako posjednik ima valjani pravni temelj toga posjedovanja (pravo na posjed).

(2) ...

(3) Posjed je pošten ako posjednik kad ga je stekao nije znao niti je s obzirom na okolnosti imao dovoljno razloga posumnjati da mu ne pripada pravo na posjed, ali poštenje prestaje čim posjednik sazna da mu pravo na taj posjed ne pripada.

(4) Ako je u sporu o pravu na posjed pravomoćno odlučeno da pravo na posjed ne pripada posjedniku, njegov je posjed nepošten od časa kad je primio [odgovarajuću] tužbu...

(5) Posjed se smatra poštenim, osim ako se dokaže suprotno.“

50. Mjerodavna odredba Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima iz 1996. o stjecanju vlasništva općenito i konkretno dosjelošću glasi kako slijedi:

Pravni temelji stjecanja

Članak 114.

(1) Vlasništvo se može steći na temelju pravnoga posla, odluke suda, odnosno druge nadležne vlasti, nasljeđivanjem i na temelju zakona.

(2) Na temelju stavka 1. ovoga članka stečeno je pravo vlasništva kad su ispunjene sve pretpostavke određene zakonom.

Stjecanje [vlasništva] na temelju zakona

...

(d) Stjecanje dosjelošću

Članak 159.

„(1) Dosjelošću se stječe vlasništvo stvari samostalnim posjedom te stvari ako taj ima zakonom određenu kakvoću i neprekidno traje zakonom određeno vrijeme, a posjednik je sposoban da bude vlasnikom te stvari.

(2) Samostalni posjednik čiji je posjed pokretne stvari zakonit, istinit i pošten, stječe je dosjelošću u vlasništvo protekom tri godine, a takav posjednik nekretnine protekom deset godina neprekidnoga samostalnog posjedovanja.

(3) Samostalni posjednik pokretne stvari kojemu je posjed barem pošten stječe je dosjelošću u vlasništvo protekom deset godina, a takav posjednik nekretnine protekom dvadeset godina neprekidnoga samostalnog posjedovanja.

(4) Samostalni posjednik stvari u vlasništvu Republike Hrvatske, županija i [i drugih lokalnih tijela] ... steći će dosjelošću vlasništvo tih stvari tek pošto je njegov ... posjed neprekidno trajao dvostruko vrijeme od onoga iz stavaka 2. i 3. ovoga članka.

51. Izvorni tekst članka 388. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima iz 1996. glasi kako slijedi:

Članak 388.

„(1) Stjecanje, promjena, pravni učinci i prestanak stvarnih prava od stupanja na snagu ovoga Zakona prosuđuju se prema njegovim odredbama...

(2) Stjecanje, promjena, pravni učinci i prestanak stvarnih prava do stupanja na snagu ovoga Zakona prosuđuju se prema pravilima koja su se primjenjivala u trenutku stjecanja, promjene i prestanka prava i njihovih pravnih učinaka.

(3) Rokovi koji su za stjecanje i prestanak stvarnih prava određeni ovim Zakonom, ako su bili počeli teći prije nego što je on stupio na snagu, nastavljaju teći u skladu s odredbom stavka 2. ovoga članka...

(4) U rok za stjecanje dosjelošću nekretnina koje su na dan 8. listopada 1991. godine bile u društvenom vlasništvu, kao i za stjecanje stvarnih prava na tim nekretninama dosjelošću, računa se i vrijeme posjedovanja proteklo prije toga dana.“

52. Nakon što je Ustavni sud 17. studenoga 1999. ukinuo stavak 4. članka 388. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima iz 1996. kao neustavan (vidi stavak 9. ove presude), ta je odredba izmijenjena Zakonom iz 2001. o izmjeni i dopuni Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima iz 1996. (Narodne novine br. 114/01) koji je stupio na snagu 20. prosinca 2001. Novi tekst članka 4. glasi kako slijedi:

„U rok za stjecanje dosjelošću nekretnine koje su na dan 8. listopada 1991. bile u društvenom vlasništvu, kao i za stjecanje [drugih] stvarnih prava na tim nekretninama dosjelošću, ne računa se i vrijeme posjedovanja proteklo prije toga dana.“

D. Mjerodavna praksa

1. O stjecanju nekretnina dosjelošću u razdoblju od 6. travnja 1941. do 8. listopada 1991.

53. Prema tumačenju usvojenom na proširenoj općoj sjednici Saveznog vrhovnog suda Jugoslavije od 4. travnja 1960., osoba u poštenom posjedu nekretnine stjecala bi vlasništvo nad njome dosjelošću nakon dvadeset godina. To se tumačenje (retroaktivno) primjenjivalo od 6. travnja 1941. do njegova usvajanja 4. travnja 1960. i od tog datuma do 1. rujna 1980. kada je na snagu stupio Zakon o osnovnim vlasničkopravnim odnosima iz 1980. i

kodificirao to tumačenje (vidi stavak 44. ove presude). U brojnim predmetima Vrhovni sud Republike Hrvatske pozivao se na to tumačenje kao mjerodavni zakon u predmetno vrijeme (za te predmete vidi gore navedeni predmet *Radomilja i drugi*, stavci 59. – 60.).

54. U rješenju br. Rev-291/14-2 od 17. travnja 2018., nakon što mu je izjavljena izvanredna revizija i pozivajući se na presudu Suda u predmetu *Trgo*, Vrhovni sud presudio je u korist tužitelja koji su tražili da im se utvrdi vlasništvo dosjelošću određenog zemljišta koje je ranije bilo u društvenom vlasništvu. Vrhovni sud ukinuo je presude nižih sudova kojima su ti sudovi odbili tužbu tužitelja podnesenu 7. rujna 2009. i vratio je predmet na ponovno suđenje. Mjerodavni dio rješenja Vrhovnog suda glasi kako slijedi:

„Kod stjecanja prava vlasništva dosjelošću na stvarima koje su prije 8. listopada 1991. bile u društvenom vlasništvu treba u vrijeme dosjelošti računati i vrijeme prije 8. listopada 1991., ako se time ne vrijeđaju vlasnička prava osoba koja ta prava nisu stekla na temelju odredbe čl. 388. st. 4. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima [iz 1996], nego na temelju drugih odredaba tog Zakona.

Rizik bilo kakve greške koju su počinila državna tijela, mora snositi država i ne smiju se ispravljati na teret pojedinca koji je stekao pravo vlasništva dosjelošću na temelju zakonske odredbe koju je Ustavni sud RH naknadno ukinuo, posebice u onom slučaju kada ne postoji drugi suprotstavljeni privatni interes trećih osoba.“

Kako se iz podataka u spisu dade razabrati da su prednici tužitelja posjedovali sporne nekretnine i prije 8. listopada 1991. [prvostupanjski] sud će u nastavku postupka iscrpno ispitati i te iznesene okolnosti, provesti druge dokaze koje će stranke eventualno predložiti, te ispitati postoje li i okolnosti za primjenu pravnog shvaćanja koje je Evropski sud za zaštitu ljudskih prava iznio u predmetu *Trgo protiv Hrvatske* ... kada se radi o stjecanju prava vlasništva dosjelošću na nekretninama koje su aktima bivših vlasti prešle iz režima [privatnog] vlasništva u režim društvenog vlasništva.“

55. Vrhovni je sud ponovio isto stajalište u predmetima br. Rev-158/2017-2 od 7. svibnja 2019. u odnosu na tužbu podnesenu 27. veljače 2014., Rev-x 974/2017-2 od 7. svibnja 2019. u odnosu na tužbu podnesenu 28. rujna 2004., Rev-578/2017-2 od 7. svibnja 2019. u odnosu na tužbu podnesenu 29. studenoga 2010., Rev-389/2014-5 od 29. svibnja 2019. u odnosu na tužbu podnesenu 9. studenoga 2011. i Rev-2771/2013-2 od 13. kolovoza 2019. u odnosu na tužbu podnesenu 23. kolovoza 2011.

2. O poštenom posjedu

56. Vrhovni sud Republike Hrvatske dosljedno je smatrao da sama činjenica da je netko osim posjednika upisan u zemljišnu knjigu kao vlasnik dijela nekretnine ne znači da je njegov posjed nepošten i stoga to takvog posjednika ne sprječava da dosjelošću stekne pravo vlasništva na toj nekretnini. Primjerice, u predmetima br. Rev-2426/1990 od 15. veljače 1991. i Rev-1209/2016-3 od 11. veljače 2020. Vrhovni sud smatrao je kako slijedi:

„...pravilno su sudovi ... zaključili da je posjed prednika tužitelja savjestan, i to neovisno o tome što su u zemljišnim knjigama kao vlasnici spornih nekretnina bili upisani prednici revidenta. Naime, kraj utvrđenih činjenica da su se prednici tužitelja

oduvijek ponašali kao vlasnici spornih nekretnina, a da im prednici revidenta nikada nisu osporili pravo vlasništva, iako su oni svoja vlasničkopravna ovlaštenja manifestirali njima naočigled, to sama okolnost što su prednici revidenta u zemljišnim knjigama bili upisani kao vlasnici ne čini posjed prednika tužitelja nesavjesnim. Prednici tužitelja nisu imali nikakvog razloga da uvidom u zemljišne knjige utvrđuju zemljišnoknjižno stanje. Oni su, na temelju navedenih okolnosti, osnovano vjerovali da su vlasnici, pa im se zato i propust da izvrše uvid u zemljišne knjige ne može stavljati na teret, [tvrdeći] da im nije moglo ostati nepoznato da su zemljišno-knjižni vlasnici prednici revidenta.“

57. Međutim, u predmetu br. Rev-1719/2013 od 21. rujna 2016. i Rev-830/2014-2 od 16. srpnja 2019. Vrhovni sud smatrao je da posjednici nekretnina nisu mogli tvrditi da im je posjed pošten nakon što su za vrijeme sudjelovanja u određenom zemljišnoknjižnom postupku saznali da nekretnina u čijem su posjedu do tada bili nije bila upisana pod njihovim imenom u zemljišnim knjigama.

58. Vlada se pozvala na presudu Županijskog suda u Zagrebu br. Gž-1537/16-3 od 15. siječnja 2019. u kojoj je taj sud smatrao da protivna strana koja se protivi zahtjevu posjednika za stjecanje vlasništva dosjelošću ne treba dokazivati nepoštenost posjeda posjednika kad iz navoda samog posjednika proizlazi da je njegov posjed nepošten.

II. ZAKON O PARNIČNOM POSTUPKU

59. Člankom 2. stavkom 1. Zakona o parničnom postupku (Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije br. 4/77 s naknadnim izmjenama i dopunama i Narodne novine Republike Hrvatske br. 53/91 s naknadnim izmjenama i dopunama) propisano je da u parničnom postupku sud odlučuje u granicama zahtjeva koji su stavljeni u postupku. Člankom 354. stavkom 2. točkom 12. propisano je da, ako je presudom prekoračen tužbeni zahtjev, to predstavlja bitnu povredu odredaba parničnog postupka i osnovu za podnošenje žalbe ili izjavljivanje revizije.

60. Člankom 186. stavkom 3. ugrađeno je načelo *iura novit curia* jer je propisano da građanski sudovi nisu vezani za pravnu osnovu koju su tužitelji naveli u svojim tužbenim zahtjevima.

61. Tekst članka 382. stavaka 2. – 4. Zakona o parničnom postupku, koji su bili na snazi u relevantno vrijeme i koji su se odnosili na izvanrednu reviziju, izloženi su u predmetu *Mirenić-Huzjak i Jerković protiv Hrvatske* (odl.), br. 72996/16, stavak 26., 24. rujna 2019. Revizija se može podnijeti, *inter alia*, ako odluka u sporu ovisi o rješenju nekoga materijalnopravnog ili postupkovnog pitanja, za koje pitanje već postoji utvrđena sudska praksa, ali tu sudsku praksu treba preispitati zbog promjene u pravnom sustavu uvjetovane odlukom Europskog suda za ljudska prava.

62. Mjerodavna odredba Zakona o parničnom postupku o ponavljanju postupka nakon konačne presude Europskog suda za ljudska prava (odnosno

članak 428.a) citirana je u predmetu *Lovrić protiv Hrvatske* (br. 38458/15, stavak 24., 4. travnja 2017.).

III. OSTALO MJERODAVNO ZAKONODAVSTVO

63. Mjerodavna odredba Ustavnog zakona o Ustavnom sudu Republike Hrvatske iz 1999. citirana je u gore navedenom predmetu *Radomilja i drugi*, stavak 46. Člankom 53. bilo je propisano da Ustavni sud može ukinuti kao neustavno primarno zakonodavstvo (odnosno zakone) s pravnim djelovanjem *ex nunc*, odnosno *pro futuro*, što znači da će pravni učinci koje je to zakonodavstvo proizvelo prije ukidanja ostati. Sekundarno zakonodavstvo (podzakonski akti) može se ukinuti s pravnim djelovanjem *ex tunc* u određenim, izrazito ograničenim, okolnostima, te se u tom slučaju učinak koji je takvo zakonodavstvo proizvelo briše.

64. Zakonom o naknadi za imovinu oduzetu za vrijeme jugoslavenske komunističke vladavine (Narodne novine br. 92/96, s naknadnim izmjenama i dopunama – „Zakon o povratu imovine”), koji je stupio na snagu 1. siječnja 1997., prijašnjim je vlasnicima oduzete ili nacionalizirane imovine, ili njihovim nasljednicima prvoga nasljednoga reda (izravni potomci ili supružnici), omogućen ili povrat imovine oduzete tijekom socijalističkog režima ili naknada za tu imovinu pod određenim uvjetima.

PRAVO

I. NAVODNA POVREDA ČLANKA 1. PROTOKOLA BR. 1 UZ KONVENCIJU

65. Podnositelj zahtjeva prigovorio je da je odlukama domaćih sudova kojima je odbijen njegov zahtjev za utvrđenje njegova vlasništva na spornoj nekretnini povrijeđeno njegovo pravo na mirno uživanje vlasništva. Pozvao se na članak 1. Protokola br. 1 uz Konvenciju, koji glasi kako slijedi:

„Svaka fizička ili pravna osoba ima pravo na mirno uživanje svojega vlasništva. Nitko se ne smije lišiti svoga vlasništva, osim u javnom interesu, i to samo uz uvjete predviđene zakonom i općim načelima međunarodnoga prava.

Prethodne odredbe, međutim, ni na koji način ne umanjuju pravo države da primijeni zakone koje smatra potrebnima da bi uredila upotrebu vlasništva u skladu s općim interesom ili za osiguranje plaćanja poreza ili drugih doprinosa ili kazni.“

A. Dopuštenost

66. Vlada je osporila dopuštenost prigovora tvrdeći da članak 1. Protokola br. 1 nije primjenjiv na ovaj predmet i da podnositelj zahtjeva nije iscrpio domaća pravna sredstva.

1. *Primjenjivost članka 1. Protokola br. 1*(a) **Tvrđnje stranaka**(i) *Vlada*

67. Vlada je tvrdila da zahtjev podnositelja za utvrđenje prava vlasništva na spornoj nekretnini nije imao dovoljno uporište u nacionalnom pravu zbog čega se ne može smatrati „imovinom” i posljedično „vlasništvom” na koje je primjenjiv članak 1. Protokola br. 1 uz Konvenciju. U vezi s time prvo je ustvrdila da u ispitivanju ovog pitanja potrebno isključiti razdoblje od 1941. do 1991. Podredno, tvrdila je da se zahtjev podnositelja ne može smatrati „vlasništvom” čak i ako Sud uzme to razdoblje u obzir.

68. Prema Vladinu mišljenju, podnositelj se nije pozvao na razdoblje između 1941. i 1991. kada je podnio svoju protutužbu (vidi stavak 12. ove presude). Jednako tako, u domaćem postupku nikada se nije pozvao na izvornu verziju članka 388. stavka 4. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima iz 1996. (vidi stavak 51. ove presude) i u obje svoje žalbe protiv prvostupanijskih presuda prihvatio je zakonsku zabranu stjecanja vlasništva na nekretninama u društvenom vlasništvu dosjelošću u tom pedesetogodišnjem razdoblju (vidi stavke 26. i 32. ove presude).

69. Prema tome, za razliku od slučaja u predmetu *Trgo*, ne može se reći da se podnositelj zahtjeva pred domaćim sudovima „razumno oslonio na zakonodavstvo koje je kasnije ukinuto kao neustavno” (vidi gore navedeni predmet *Trgo*, stavak 67.).

70. Domaći sudovi nisu mogli navedeno pedesetogodišnje razdoblje uzeti u obzir *proprio motu* jer su temeljem domaćeg prava bili vezani činjeničnom osnovom podnositeljeve protutužbe koja nije uključivala to razdoblje. U tim bi okolnostima uzimanje u obzir tog razdoblja predstavljalo odlučivanje izvan opsega predmeta i predstavljalo bi bitnu povredu odredaba parničnog postupka (vidi stavak 59. ove presude).

71. Nadalje, iako je prvostupanijska presuda u njegovu predmetu donesena 17. lipnja 2014., odnosno pet godina nakon presude Suda u predmetu *Trgo*, podnositelj se prvi put pozvao na predmet *Trgo* u izvanrednoj reviziji koju je izjavio 27. travnja 2015. (vidi stavak 34. ove presude).

72. U tom pogledu Vlada se pozvala na stajalište koje je Sud iznio u presudi Velikog vijeća u predmetu *Radomilja i drugi* da je element vremena od središnje važnosti za stjecanje vlasništva dosjelošću i da se naknadno dodavanje razdoblja od preko pedeset godina činjeničnoj osnovi prigovora mora smatrati promjenom biti tog prigovora (vidi gore navedeni predmet *Radomilja i drugi*, stavak 132.).

73. Vlada je tvrdila da se isto treba primjenjivati na postupak pred Vrhovnim sudom Republike Hrvatske i da se podnositeljevo pozivanje na predmet *Trgo* u toliko kasnoj fazi postupka kao što je revizija treba smatrati promjenom biti njegove prvotne (protu)tužbe. Taj pravni lijek ne omogućuje strankama u postupku da promijene pravnu strategiju koja nije urodila

plodom te od Vrhovnog suda ishode novu presudu po nekoj sasvim drugoj pravnoj osnovi.

74. Kad bi se razdoblje od 1941. do 1991. isključilo, kako je to Vlada zagovarala gore iznesenim argumentima, i dalje se ne bi moglo reći da je zahtjev podnositelja za utvrđenje prava vlasništva na spornoj nekretnini imao dovoljno uporište u nacionalnom pravu i da je predstavljao „vlasništvo” koje uživa zaštitu članka 1. Protokola br. 1 uz Konvenciju. U tom se pogledu Vlada u biti pozvala na iste razloge zbog kojih je Veliko vijeće utvrdilo da taj članak nije primjenjiv u gore navedenom predmetu *Radomilja i drugi* (stavci 144. – 151.).

75. Vlada je nadalje tvrdila da podnositeljev zahtjev u svakom slučaju nije imao dovoljno uporište u nacionalnom pravu (odnosno, čak i ako bi se pedesetogodišnje razdoblje uzelo u obzir). Konkretno, u predmetu *Trgo* nije bilo sporno da je podnositelj bio u neprekinutom i poštenom posjedu od 1953. godine (vidi *Trgo*, stavak 48.), no to nije bio slučaj u ovom predmetu. U tom se pogledu Vlada pozvala na tvrdnje Grada Rijeke iznesene u predmetnom parničnom postupku (vidi stavke 15. – 16. ove presude).

76. Nadalje, Vlada je istaknula da su i kupoprodajni ugovor i ugovor o darovanju od 12. siječnja 1972. sadržavali katastarski broj i površinu svake od dviju zemljišnih čestica u vlasništvu podnositeljeva oca (vidi stavak 14. ove presude). Stoga je bilo teško vjerovati da podnositelj zahtjeva i njegov otac nisu primijetili da su zapravo u posjedu zemljišta koje je površinom bilo znatno veće od onog naznačenog u tim dokumentima (vidi stavak 21. ove presude).

77. Vlada se nadalje pozvala na domaću praksu prema kojoj strana koja se protivi zahtjevu posjednika za stjecanje vlasništva dosjelošću ne treba dokazivati nepoštenost posjeda posjednika i osporiti zakonsku pretpostavku poštenosti (vidi članak 159. stavak 3. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima iz 1996. u stavku 49 ove presude) kad iz navoda samog posjednika proizlazi da je njegov posjed nepošten (vidi stavke 13. i 58. ove presude).

78. Konačno, istaknula je da su podnositelj zahtjeva i njegov otac kroz godine sudjelovali u nekoliko katastarskih izmjera na tom području, prije svega u izmjeri provedenoj 1986. godine (vidi stavke 16. i 18. ove presude), i da im stoga nije mogla ostati nepoznata činjenica da nisu bili vlasnici spornih dijelova zemljišta koje su koristili. S obzirom na tu spoznaju, njihov posjed na tim dijelovima nije mogao biti pošten (vidi stavak 54. ove presude).

(ii) *Podnositelj zahtjeva*

79. Podnositelj je ustvrdio da je u svojoj protutužbi i u cijelom postupku pred domaćim sudovima dosljedno tvrdio da su on i njegovi pravni prednici zakonito i neprekidno pošteno posjedovali spornu nekretninu više od osamdeset godina. Stoga je osporio tvrdnju Vlade da ti sudovi nisu mogli uzeti u obzir razdoblje od 1941. do 1991. (vidi stavak 67. ove presude).

80. Na tvrdnju Vlade da se nije pozvao na izvornu verziju članka 388. stavka 4. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima iz 1996. (vidi stavak 65. ove presude), podnositelj je odgovorio da to nije trebao učiniti jer građanski sudovi, zbog načela *iura novit curia*, nisu bili vezani pravnim tvrdnjama stranaka.

81. Što se tiče ostalih tvrdnji Vlade, podnositelj je naglasio da je njegov otac od gđe O.B. u stvarnosti kupio jedno zemljište koje je sa svim strana bilo ograđeno suhozidom. Ona je bila stvarna vlasnica svega zemljišta unutar te ograde, neovisno o tome što je ono, čini se, formalno obuhvaćalo nekoliko katastarskih čestica i što je dio tog zemljišta bio formalno upisan u zemljišnoj knjizi kao zemljište u društvenom vlasništvu.

82. Podnositelj zahtjeva i njegov otac smatrali su da je ta razlika između stvarnog stanja s jedne strane i stanja zabilježenog u katastru i zemljišnoj knjizi s druge strane ispravljena 1963. godine (vidi stavak 13. ove presude). Tom je uvjerenju pridonijela činjenica da prije 2006. (vidi stavak 10. ove presude) nitko nije osporavao njihovo pravo posjeda na zemljištu unutar te ograde niti poštenju i neprekidnu narav njihova posjeda.

83. Činjenica da je Grad Rijeka *pro forma* osporio neprekidnu narav i poštenost njihova posjeda (vidi stavke 15. – 16. ove presude) nije trebala biti relevantna s obzirom na dokaze izvedene u domaćem postupku (vidi stavke 19. – 20. i 28. – 29. ove presude). Podnositelj je istaknuo da je, na temelju domaćeg prava, Grad Rijeka snosio teret dokazivanja da njegov i posjed njegova oca nije bio pošten (na temelju članka 18. stavka 5. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima iz 1996. – vidi stavak 49. ove presude) i da nije bio neprekidan.

84. Podnositelj je zaključio da je stekao vlasništvo *ex lege* na spornoj nekretnini na temelju izvorne verzije članka 388. stavka 4. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima iz 1996. prije nego što je tu odredbu ukinuo Ustavni sud 1999. godine.

(b) Ocjena Suda

85. Sud ponavlja da podnositelj može tvrditi da je došlo do povrede članka 1. Protokola br. 1 samo ako se pobijane odluke odnose na njegovo ili njezino „vlasništvo” u smislu te odredbe (vidi *Kopecký protiv Slovačke* [VV], br. 44912/98, stavak 35., ECHR 2004-IX).

86. Iako taj članak ne jamči pravo na stjecanje vlasništva, njegova primjena nije ograničena na „postojeće vlasništvo”. Obuhvaća i „imovinu”, uključujući potraživanja u odnosu na koja podnositelj može tvrditi da ima barem „legitimno očekivanje” da će ostvariti djelotvorno uživanje prava vlasništva (ibid., stavak 35.). Takva očekivanja mogu nastati samo u odnosu na potraživanja koja imaju dovoljno uporište u nacionalnom pravu, odnosno u odnosu na potraživanja koja su dovoljno utvrđena da budu ovršna (vidi *Grčke rafinerije Stran i Stratis Andreadis protiv Grčke*, 9. prosinca 1994.,

stavak 59., Serija A br. 301-B, i gore navedeni predmet *Kopecký*, stavci 49. i 52.).

87. U ovo je predmetu podnositelj tvrdio da je stekao vlasništvo na spornoj nekretnini dosjelošću. Prema hrvatskom pravu, vlasništvo se stječe dosjelošću *ipso jure* kada su ispunjeni svi zakonski uvjeti (vidi stavak 50. ove presude). Međutim, u stvarnosti pitanje jesu li posjednici ispunili zakonske uvjete za stjecanje vlasništva dosjelošću mora se utvrditi u postupku pred građanskim sudovima jer posjednicima treba deklaratorna presuda kojom se priznaje njihovo vlasništvo kako bi mogli djelotvorno uživati pravo vlasništva. Sud stoga smatra da je vlasnički interes na koji se podnositelj zahtjeva pozvao u ovom predmetu bio u naravi potraživanja i ne može se smatrati „postojećim vlasništvom” u smislu sudske prakse Suda (vidi gore navedeni predmet *Trgo*, stavak 46.).

88. Sud stoga mora ispitati ima li to potraživanje dovoljno uporište u nacionalnom pravu. Međutim, prije toga mora ispitati prethodno pitanje.

(i) *Prethodno pitanje*

89. Vlada je tvrdila da razdoblje od 1941. do 1991. ne treba uzimati u obzir pri ocjenjivanju primjenjivosti članka 1. Protokola br. 1 na ovaj predmet (vidi stavak 67. – 74. ove presude).

90. U tom pogledu treba istaknuti da je od samog početka predmetnog parničnog postupka podnositelj tvrdio da su on i njegov otac prije njega bili u stalnom i neprekidnom posjedu spornih dijelova od 1955. godine (vidi stavke 12. – 14. ove presude). Nadalje, dob i iskazi svih svjedoka saslušanih u prvom postupku pred Općinskim sudom u Rijeci ukazuju na to da ih je podnositelj zahtjeva pozvao kako bi potvrdili te činjenične navode, odnosno kako bi iskazali da su on i njegov otac zaista bili u posjedu sporne nekretnine od 1955. (vidi stavak 19. ove presude).

91. Tek nakon donošenja prvostupanjske presude od 22. travnja 2011. (vidi stavak 22. ove presude) postalo je jasno da Općinski sud neće uračunati razdoblje od 1941. do 1991. u vrijeme potrebno za stjecanje vlasništva na nekoj stvari dosjelošću. Prema tome, podnositelj je promijenio svoju pravnu strategiju i u žalbi protiv te presude (vidi stavak 26. ove presude) istaknuo je dvije dodatne tvrdnje koje je iznosio u drugom postupku pred prvostupanjskim i drugostupanjskim sudovima (vidi stavke 28. – 34. ove presude). Konkretno, tvrdio je (a) da je trebalo utvrditi kada su dvije čestice u vlasništvu Grada Rijeke, uključujući sporne dijelove, prešle u društveno vlasništvo i (b) da bi razdoblje prije nego što su te dvije čestice prešle u društveno vlasništvo i razdoblje nakon 1991. trebalo zbrojiti (vidi stavak 26. ove presude). Stoga je u drugom postupku pred Općinskim sudom u Rijeci podnositelj predložio starije svjedoke (vidi stavke 28. – 29. ove presude), koji su, prema njegovu mišljenju, zbog svoje dobi mogli iskazati da su njegovi pravni prednici bili u dugoročnom posjedu predmetne nekretnine čak i prije

1960-ih kada je, prema njegovim saznanjima, zemljište u tom području prešlo u društvenom vlasništvo (vidi stavak 26. ove presude).

92. Nakon što te dodatne tvrdnje nisu urodile plodom, podnositelj je ponovno promijenio svoju pravnu strategiju te se u svojoj izvanrednoj reviziji pozvao na presudu Suda u predmetu *Trgo* (vidi stavak 35. ove presude).

93. Ništa ne ukazuje na to da podnositelju to nije bilo dopušteno na temelju domaćeg prava. Sud ujedno ističe da na temelju Zakona o parničnom postupku građanski sudovi nisu vezani pravnim tvrdnjama stranaka (vidi stavak 60. ove presude).

94. Nadalje, čini se očigledno da je svrha podnositeljeva pozivanja na osnove navedene u njegovoj izvanrednoj reviziji (vidi stavke 35. i 61. ove presude) bila uskladiti domaću sudsku praksu sa sudskom praksom Suda. Kad bi Sud prihvatio tvrdnje Vlade, stranke u parničnom postupku ne bi se, primjerice, u svojim izvanrednim revizijama mogle pozvati na presudu Suda koja je postala konačna nedugo nakon donošenja drugostupanjske odluke u predmetu tih stranaka. To bi narušilo samu svrhu takvih razloga za žalbu.

95. Protivno tvrdnji Vlade (vidi stavke 72. – 73. ove presude), pozivanje podnositelja zahtjeva na predmet *Trgo* u izvanrednoj reviziji nije predstavljalo promjenu činjenične osnove njegove (protu)tužbe koja, kao što je ranije utvrđeno, nije isključivala razdoblje od 1941. do 1991.

96. Da je Vrhovni sud smatrao da činjenična osnova podnositeljeve (protu)tužbe nije obuhvaćala to razdoblje, razumno je pretpostaviti da bi to bilo vidljivo iz njegove odluke o izvanrednoj reviziji podnositelja zahtjeva. Taj je sud proglasio predmetni pravni lijek nedopuštenim nakon što je detaljno obrazložio zašto je podnositeljev predmet trebalo razlikovati od predmeta *Trgo* (vidi stavke 38. – 39. ove presude). Nijedan od tih razloga nije bio to da se podnositelj navodno nije pozvao na razdoblje od 1941. do 1991. i na izvornu verziju članka 388. stavka 4. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima iz 1996.

97. Sud ujedno ističe da je Ustavni sud podržao obrazloženje Vrhovnog suda (vidi stavak 41. ove presude).

98. Konačno, kad je riječ o tvrdnji Vlade da se stajalište izneseno u presudi Velikog vijeća u predmetu *Radomilja i drugi* treba analogno primijeniti na postupak pred Vrhovnim sudom Republike Hrvatske u ovom predmetu (vidi stavke 72. – 73. ove presude), Sud ističe da situacije u ta dva predmeta nisu usporedive. U tom pogledu dovoljno je istaknuti da Veliko vijeće u predmetu *Radomilja i drugi* nije uzelo u obzir razdoblje od 6. travnja 1941. do 8. listopada 1991. jer su podnositelji zahtjeva to razdoblje izrijekom isključili iz činjenične i pravne osnove svojih prigovora u očitovanju Vijeću. Međutim, u ovom predmetu podnositelj zahtjeva nije uopće isključio to razdoblje, a još manje izrijekom, iz činjenične ili pravne osnove njegove protutužbe u postupku pred prvostupanjskim i drugostupanjskim sudovima (vidi stavke 90. – 91. ove presude).

99. S obzirom na gore navedeno, Sud ne može prihvatiti tvrdnju Vlade da bi razdoblje od 1941. do 1991. trebalo isključiti pri ocjenjivanju primjenjivosti članka 1. Protokola br. 1 na ovaj predmet.

(ii) *Ima li potraživanje podnositelja zahtjeva dovoljno uporište u nacionalnom pravu*

100. Sud prvo napominje da je sporna nekretnina bila u društvenom vlasništvu 8. listopada 1991. (vidi stavak 23. ove presude). Za vrijeme socijalističkog režima i do tog datuma nije bilo moguće steći vlasništvo na stvarima u društvenom vlasništvu dosjelošću (vidi stavke 5. i 45. ove presude).

101. Člankom 388. stavkom 4. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima iz 1996. godine, koji je stupio na snagu 1. siječnja 1997., bilo je propisano da se razdoblje prije 8. listopada 1991. treba računati u rok za stjecanje dosjelošću nekretnina u društvenom vlasništvu (vidi stavke 7. i 51. ove presude). Odlukom od 17. studenoga 1999., koja je stupila na snagu 14. prosinca 1999., Ustavni je sud ukinuo tu odredbu kao neustavnu (vidi stavak 9. ove presude).

102. Međutim, ostali su učinci koje je ta odredba proizvela dok je bila na snazi jer na temelju hrvatskog prava odluke Ustavnog suda kojima se ukida primarno zakonodavstvo (zakoni) imaju samo pravno djelovanje *ex nunc* (vidi stavak 63. ove presude).

103. Prema stajalištu Vrhovnog suda i Ustavnog suda u ovom predmetu, okolnosti ovog predmeta razlikovale su se od okolnosti u predmetu *Trgo*, u kojem je Sud utvrdio da je članak 1. Protokola br. 1 primjenjiv (vidi stavke 38. – 39. i 41. ove presude). Smatrali su da je to tako zbog toga što je podnositelj u ovome predmetu podnio svoju protutužbu 11. travnja 2007., odnosno nakon što članak 388. stavak 4. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima iz 1996., u svojoj izvornoj verziji, više nije bio na snazi (vidi stavke 7, 9, 12 i 51 ove presude).

104. U tom pogledu Sud ponavlja svoja utvrđenja u predmetu *Trgo*:

“46. Sud primjećuje da se prema hrvatskom pravu vlasništvo u načelu stječe dosjelošću *ipso jure* kada su ispunjeni svi zakonski uvjeti ...

...

48. Iz nalaza domaćih sudova ... se čini da nije bilo osporavano da su podnositelj zahtjeva i njegova majka bili u isključivom i neprekidnom *bona fide* posjedu predmetne nekretnine od 1953. godine, što znači dulje od četrdeset godina, te da je on stoga već 1993. godine ispunio zakonske uvjete za stjecanje vlasništva dosjelošću. Stoga se može zaključiti da je podnositelj zahtjeva, temeljem članka 388.(4) Zakona o vlasništvu iz 1996. godine, *ex lege* postao vlasnik predmetnog zemljišta 1. siječnja 1997. godine kada je Zakon stupio na snagu. Ta je odredba ostala na snazi sve dok ju Ustavni sud nije ukinuo gotovo tri godine kasnije. Sud stoga smatra da je zahtjev podnositelja zahtjeva imao dovoljno osnova u nacionalnom pravu da ga se smatra „imovinom“ zaštićenom člankom 1. Protokola br. 1.“

105. Ta utvrđenja ukazuju na to da datum kad je podnositelj zahtjeva u predmetu *Trgo* podnio tužbu nije bio relevantan za utvrđivanje može li se njegov zahtjev za utvrđivanje vlasništva na nekretnini dosjelošću smatrati „imovinom” zaštićenom člankom 1. Protokola br. 1 uz Konvenciju. Umjesto toga, bilo je važno je li vlasništvo na predmetnom nekretninom stekao po sili zakona u vrijeme kad je izvorna verzija članka 388. stavka 4. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima iz 1996. još uvijek bila na snazi (vidi stavke 7., 9. i 50. – 51. ove presude).

106. To stajalište, da vrijeme podnošenja tužbe nije relevantno za stjecanje vlasništva dosjelošću na temelju izvorne verzije članka 388. stavka 4. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima iz 1996., u skladu je s onime što je sada, čini se, dobro utvrđena sudska praksa Vrhovnog suda (vidi stavke 54. – 55. ove presude).

107. U tom pogledu mora se primijetiti da odluka Vrhovnog suda u predmetu podnositelja zahtjeva nije bila u skladu s tom sudskom praksom. Konkretnije, u suprotnosti je s odlukom istoga suda u sličnom predmetu donesenom godinu dana ranije (vidi stavak 54. ove presude), kao i s nekoliko odluka u sličnim predmetima donesenima u roku od mjesec dana od odluke u predmetu podnositelja zahtjeva (vidi stavak 55. ove presude).

108. Iz toga slijedi da činjenične razlike na koje su se Vrhovni Sud i Ustavni sud pozvali kad su ovaj predmet razlikovali od predmeta *Trgo* nisu relevantne za utvrđivanje primjenjivosti članka 1. Protokola br. 1 na ovaj predmet.

109. Za razliku od Vrhovnog suda i Ustavnog suda u predmetu podnositelja zahtjeva, Vlada nije ni pokušala tvrditi da je vrijeme podnošenja podnositeljeve protutužbe bilo relevantno za primjenjivost članka 1. Protokola br. 1 uz Konvenciju. Umjesto toga, tvrdila je da, za razliku od predmeta *Trgo* u kojem su domaći sudovi utvrdili da su podnositelj zahtjeva i njegova majka bili u neprekidnom poštenom posjedu predmetne nekretnine potrebno vrijeme, ti zakonski uvjeti nisu ispunjeni u ovom predmetu (vidi stavke 75. – 78. ove presude).

110. U ovom je predmetu Grad Rijeka doista na domaćoj razini osporavao to da su podnositelj zahtjeva i njegovi pravni prednici ispunili zakonske uvjeti za stjecanje vlasništva dosjelošću (vidi stavke 15. – 16. ove presude).

111. Sud ponavlja da se, u načelu, ne može reći da podnositelj zahtjeva ima dovoljno utvrđeno potraživanje koje predstavlja „imovinu” u smislu članka 1. Protokola br. 1 kad se o pitanju je li ispunio zakonske uvjete odlučuje u sudskom postupku, a sudovi na kraju utvrde da to nije bio slučaj (vidi, primjerice, gore navedeni predmet *Kopecký*, stavci 50. i 58.).

112. Sud nadalje ponavlja da nije njegova uloga da zamijeni domaće sudove, koji su u najboljem položaju da ocjenjuju dokaze koji su im podneseni, utvrđuju činjenice i tumače domaće pravo (vidi, primjerice, *Khamidov protiv Rusije*, br. 72118/01, stavak 170., 15. studenoga 2007.). Naglasio je da je, kada je riječ o utvrđivanju činjeničnog stanja, svjestan

supsidijarne naravi svoje uloge te da mora biti oprezan kada je riječ o preuzimanju uloge prvostupanjskog suda koji utvrđuje činjenice kada je to neizbježno zbog okolnosti (vidi, primjerice, *Bărbulescu protiv Rumunjske* [VV], br. 61496/08, stavak 129., ECHR 2017 (izvadci)).

113. U ovom su predmetu domaći sudovi izveli dokaze relevantne za utvrđivanje jesu li podnositelj i njegovi pravni prednici bili u posjedu sporne nekretnine neprekidno i pošteno u razdoblju od 1941. do 1991. Međutim, ti sudovi nisu ocijenili te dokaze i utvrdili relevantne činjenice u svrhu donošenja zaključka o tome jesu li ti zakonski uvjeti za stjecanje vlasništva dosjelošću bili ispunjeni u podnositeljevu predmetu. To je stoga jer su sudovi smatrali da se predmetno pedesetogodišnje razdoblje ne može uračunati u rok za stjecanje dosjelošću nekretnina u društvenom vlasništvu.

114. Njihovo je stajalište protivno presudi Suda u predmetu *Trgo* (vidi gore navedeni predmet *Trgo*, stavci 54. – 68.) i gore navedenoj sudskoj praksi Vrhovnog suda (vidi stavke 54. – 55.).

115. S obzirom na to da se prema sudskoj praksi Suda članak 1. Protokola br. 1 primjenjuje samo na ona potraživanja koja imaju dovoljno uporište u nacionalnom pravu (vidi stavke 86. – 88. ove presude), bilo je važno da domaći sudovi ispituju jesu li podnositelj i njegovi pravni prednici ispunili zakonske uvjete za stjecanje vlasništva dosjelošću u razdoblju od 6. travnja 1941. do 8. listopada 1991. radi utvrđivanja je li taj članak primjenjiv na ovaj predmet.

116. U nedostatku relevantnih utvrđenja domaćih sudova, načelo supsidijarnosti Sudu nalaže da to utvrdi sâm radi utvrđivanja je li podnositeljevo potraživanje imalo dovoljno uporište u nacionalnom pravu. Potrebu da Sud preuzme tu ulogu u ovom predmetu dodatno potvrđuje i načelo da se članak 1. Protokola br. 1, kao i cijela Konvencija, mora tumačiti na način da jamči prava koja su praktična i djelotvorna, a ne teoretska ili iluzorna (vidi, među brojnim drugim izvorima prava, *Vistiņš i Perepjolkins protiv Latvije* [VV], br. 71243/01, stavak 114., 25. listopada 2012.). Bilo bi protivno tom načelu smatrati da podnositeljevo potraživanje nije imalo dovoljno uporište u nacionalnom pravu samo zato što domaći sudovi nisu ispitali jesu li ispunjeni relevantni zakonski uvjeti, posebno u situaciji u kojoj to nisu ispitali zbog stajališta koje je bilo protivno sudskoj praksi Suda.

117. Prema mišljenju Suda, dokazi koje su izveli domaći sudovi zajedno s relevantnim zakonskim odredbama iz domaćeg prava dovoljni su za zaključak da je podnositeljev zahtjev za utvrđenje prava vlasništva na spornoj nekretnini imao dovoljno uporište u nacionalnom pravu.

118. Konkretno, Sud ističe da se zbog nedostatka relevantnih utvrđenja domaćih sudova podnositelj zahtjeva može pozvati na zakonsku pretpostavku da je posjed stvari pošten (vidi članak 18. stavak 5. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima iz 1996. citiran u stavku 49 ove presude). Nadalje napominje da, osim jednog svjedoka koji nije imao nikakvih saznanja o predmetu spora, svih preostalih šestoro svjedoka saslušanih u domaćem

postupku iskazali su da su sporni dijelovi bili u posjedu obitelji podnositelja zahtjeva od 1955., a prije toga u posjedu gđe O.B. te da nitko nikada nije osporavao njihovo vlasništvo na tim dijelovima (vidi stavke 19. i 28. – 29. ove presude). To je potvrdilo nekoliko članova Vijeća Mjesnog odbora Pehlin u dopisu od 12. svibnja 2009. (vidi stavak 20. ove presude).

119. Sud stoga zaključuje da je zahtjev podnositelja za utvrđenje prava vlasništva na spornoj nekretnini imao dovoljno uporište u nacionalnom pravu i da je članak 1. Protokola br. 1 uz Konvenciju stoga primjenjiv.

120. Iz toga slijedi da se prigovor Vlade koji se temelji na neprimjenjivosti tog članka mora odbiti.

121. Sud smatra važnim naglasiti da to utvrđenje ne dovodi u pitanje moguća buduća utvrđenja domaćih sudova (vidi stavak 139. ove presude) da posjed podnositelja i njegovih pravnih prednika nije bio neprekidan i pošten i da stoga nije stekao vlasništvo na spornoj nekretnini dosjelošću. Ono znači samo to da je, za potrebe postupka pred Sudom, s obzirom na relevantne zakonske odredbe domaćeg prava i dokaze izvedene na domaćoj razini, njegovo potraživanje imalo dovoljno uporište u nacionalnom pravu da uživa zaštitu članka 1. Protokola br. 1, pri čemu se podrazumijeva da se taj članak primjenjuje i na takva potraživanja, a ne samo na „postojeće vlasništvo” (vidi stavak 86. ove presude).

2. Iscrpljivanje domaćih pravnih sredstava

(a) Tvrdnje stranaka

(i) Vlada

122. Vlada je ustvrdila da je, iako je podnositelj u svojoj ustavnoj tužbi formalno naveo da je povrijeđen niz njegovih ustavnih prava, iz sadržaja ustavne tužbe bilo jasno da je prigovorio samo zbog povrede njegova prava na pristup Vrhovnom sudu (vidi stavak 40. ove presude). Konkretno, u svojoj ustavnoj tužbi podnositelj je prigovorio da, iako je ispunio sve formalne uvjete za izjavljivanje izvanredne revizije i tvrdio da je postojeću sudsku praksu potrebno preispitati u svjetlu presude Suda u predmetu *Trgo*, Vrhovni je sud njegovu reviziju ipak proglasio nedopuštenom.

123. Nasuprot tome, Vlada je tvrdila da je podnositelj zahtjeva trebao tražiti povrat spornog zemljišta pokretanjem upravnog postupka na temelju Zakona o povratu imovine (vidi stavak 64. ove presude).

(ii) Podnositelj zahtjeva

124. Podnositelj zahtjeva odgovorio je da je iskoristio sva dostupna pravna sredstva. Konkretno, ustvrdio je da nije mogao pokrenuti relevantni postupak koji je predložila Vlada zbog toga što ga se nije moglo smatrati bivšim vlasnikom na temelju Zakona o povratu imovine (vidi stavak 64. ove presude) jer ni on ni njegov otac nikada nisu bili upisani kao vlasnici sporne nekretnine.

(b) Ocjena Suda

125. Kad je riječ o tvrdnji Vlade da je podnositelj u svojoj ustavnoj tužbi u biti prigovorio samo zbog povrede njegova prava na pristup Vrhovnom sudu (vidi stavak 122. ove presude), Sud smatra dovoljnim istaknuti da se podnositelj pozvao na relevantni članak Ustava Republike Hrvatske kojim se jamči pravo vlasništva i da je iznio prilično složene tvrdnje na temelju triju presuda koje je Sud donio u predmetima sličnima njegovu predmetu, pri čemu su se sve odnosile na primjenu članka 1. Protokola br. 1 uz Konvenciju (vidi stavak 40. ove presude).

126. Kad je riječ o tvrdnji Vlade da je podnositelj trebao pokrenuti relevantni postupak na temelju Zakona o povratu imovine, Sud smatra da to pravno sredstvo ima u biti istu svrhu kao protutužba koju je podnositelj podnio u parničnom postupku kojemu prigovara (vidi stavak 12. ove presude), pri čemu se podrazumijeva da, kad je upotrijebljeno jedno pravno sredstvo, ne zahtijeva se upotreba drugog pravnog sredstva koje ima u biti istu svrhu kako bi podnositelji ispunili svoju obvezu iscrpljivanja domaćih pravnih sredstva na temelju članka 35. stavka 1. Konvencije (vidi *Kozacioğlu protiv Turske* [VV], br. 2334/03, stavci 44. *et seq.*, 19. veljače 2009., i *Micallef protiv Malte* [VV], br. 17056/06, stavak 58., ECHR 2009).

127. Iz toga slijedi da se i prigovor Vlade o neiscrpljivanju domaćih pravnih sredstava mora odbiti.

3. Zaključak o dopuštenosti

128. Sud nadalje primjećuje da ovaj prigovor nije ni očigledno neosnovan ni nedopušten po bilo kojoj drugoj osnovi navedenoj u članku 35. Konvencije. Stoga se mora proglasiti dopuštenim.

B. Osnovanost**1. Tvrdnje stranaka****(a) Podnositelj zahtjeva**

129. Podnositelj zahtjeva prvo je ustvrdio da nijedna treća strana nikada nije stekla ni potraživala nikakva prava u vezi sa spornom nekretninom. Zatim je ponovio svoju tvrdnju, koju je iznio pred Vrhovnim sudom i Ustavnim sudom, da su prvostupanjske i drugostupanjske presude u njegovu predmete bile protivne presudi Suda u predmetu *Trgo* (vidi stavke 35. i 40. ove presude) i da je time povrijeđeno njegovo pravo na mirno uživanje vlasništva.

(b) Vlada

130. Vlada je tvrdila da je, ako Sud prihvati da je članak 1. Protokola br. 1 uz Konvenciju primjenjiv u ovom predmetu i da stoga presuda Općinskog

suda u Rijeci (vidi stavak 31. ove presude) predstavlja miješanje u pravo podnositelja na mirno uživanje vlasništva, predmetno miješanje bilo opravdano. Konkretno, bilo je zakonito jer se temeljilo na izmijenjenom tekstu članka 388. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima iz 1996. (posebno njegova stavka 4.) i na mjerodavnim odredbama Općeg građanskog zakonika iz 1811. (vidi stavke 43. i 52. ove presude). Predmetno je miješanje bilo i u javnom (općem) interesu i bilo je razmjerno.

2. Ocjena Suda

131. Sud je već utvrdio povredu članka 1. Protokola br. 1 uz Konvenciju u predmetu u kojem su otvorena slična pitanja kao u ovom predmetu (vidi gore navedeni predmet *Trgo*, stavci 54. – 68.).

132. Nakon ispitivanja svih materijala koji su mu dostavljeni, Sud smatra da Vlada nije izložila nijednu činjenicu ili tvrdnju koja bi ga mogla uvjeriti da u ovom predmetu donese drugačiji zaključak.

133. Konkretno, i ne dovodeći u pitanje nijedno moguće buduće suprotno utvrđenje domaćih sudova (vidi stavak 139. ove presude), nema nikakvih naznaka, niti je Vlada ustvrdila, da je bilo tko osim Grada Rijeke stekao ikakva prava na spornu nekretninu niti da je bilo koja stranka osim podnositelja (ili njegovih pravnih prednika) ikada potraživala ikakva prava u odnosu na tu nekretninu. Stoga se čini da bojazni koje su navele Ustavni sud na to da ukine članak 388. stavak 4. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima iz 1996. (vidi stavak 9. ove presude) nisu postojale u podnositeljevu predmetu. Ta je odredba ukinuta kako bi se zaštitila prava trećih strana, a čini se da u podnositeljevu predmeta takvih trećih strana i njihovih prava nema (vidi gore navedeni predmet *Trgo*, stavak 66.).

134. Stoga je došlo do povrede članka 1. Protokola br. 1 uz Konvenciju.

II. NAVODNA POVREDA ČLANKA 6. STAVKA 1. KONVENCIJE

135. Podnositelj je prigovorio da je odluka domaćih sudova da na njega prebace teret dokazivanja kad je sporna nekretnina prenesena u društveno vlasništvo, iako je relevantna evidencija (zemljišna knjiga) bila uništena, dovela do povrede njegova prava na pristup sudu zajamčenog člankom 6. stavkom 1. Konvencije koji glasi kako slijedi:

„Radi utvrđivanja svojih prava i obveza građanske naravi ... svatko ima pravo da ... sud ... ispita njegov slučaj.

136. Uzimajući u obzir činjenice predmeta, tvrdnje stranaka i svoja utvrđenja na temelju članka 1. Protokola br. 1 uz Konvenciju (vidi stavke 65. – 134. ove presude), Sud smatra da je ispitao glavno pravno pitanje otvoreno u ovom zahtjevu i da nije potrebno ispitivati dopuštenost i osnovanost preostalog prigovora (vidi, primjerice, *Centar za pravna istraživanja u ime Valentina Câmpeanua protiv Rumunjske* [VV], br.

47848/08, stavak 156., ECHR 2014, i *Kamil Uzun protiv Turske*, br. 37410/97, stavak 64., 10. svibnja 2007.).

III. PRIMJENA ČLANKA 41. KONVENCIJE

137. Člankom 41. Konvencije predviđeno je:

„Ako Sud utvrdi da je došlo do povrede Konvencije i dodatnih protokola, a unutarnje pravo zainteresirane visoke ugovorne stranke omogućava samo djelomičnu odštetu, Sud će, prema potrebi, dodijeliti pravednu naknadu povrijeđenoj stranci.“

138. Sud ponavlja da presuda u kojoj je utvrdio povredu nameće tuženoj državi pravnu obvezu okončati povredu i ispraviti njezine posljedice. Ako nacionalno pravo ne omogućava, ili omogućava tek djelomično, ispravljanje posljedica povrede, članak 41. omogućuje Sudu da povrijeđenoj stranci dosudi naknadu koju smatra primjerenom (vidi *Iatridis protiv Grčke* (pravedna naknada) [VV], br. 31107/96, stavci 32. – 33., ECHR 2000-XI). U tom pogledu Sud napominje da na temelju članka 428.a Zakona o parničnom postupku (vidi stavak 62. ove presude) podnositelj sada Općinskom sudu u Rijeci može podnijeti zahtjev za ponavljanje gore navedenog parničnog postupka u odnosu na koji je Sud utvrdio povredu članka 1. Protokola br. 1 uz Konvenciju.

139. S obzirom na prirodu prigovora podnositelja zahtjeva i razloge zbog kojih je utvrdio povredu članka 1. Protokola br. 1, Sud smatra da bi u ovom predmetu najprikladniji način ispravljanja posljedica povrede bilo ponavljanje postupka kojem se prigovara u odgovarajućem roku (vidi gore navedeni predmet *Trgo*, stavak 75.).

140. Uzimajući u obzir gore navedeno, i s obzirom na to da punomoćnik podnositelja zahtjeva nije podnio zahtjev za pravednom naknadom, Sud smatra da nema razloga dosuditi mu bilo koji iznos po toj osnovi.

IZ TIH RAZLOGA SUD

1. *utvrđuje*, odlukom većine, da je prigovor koji se odnosi na pravo na mirno uživanje vlasništva dopušten;
2. *presuđuje*, s pet glasova prema dva, da je došlo do povrede članka 1. Protokola br. 1 uz Konvenciju;
3. *presuđuje*, jednoglasno, da nije potrebno ispitivati dopuštenost i osnovanost prigovora na temelju članka 6. stavka 1. Konvencije.

PRESUDA GRBAC protiv HRVATSKE

Sastavljeno na engleskome jeziku i otpravljeno u pisanom obliku dana 16. prosinca 2021. u skladu s pravilom 77. stavcima 2. i 3. Poslovnika suda.

{signature_p_2}

Renata Degener
Tajnica

Péter Paczolay
Predsjednik

U skladu s člankom 45. stavkom 2. Konvencije i pravilom 74. stavkom 2. Poslovnika Suda, izdvojeno mišljenje sutkinje Poláčkove i suca Sabata prilaže se ovoj presudi.

P.P.C.
R.D.

ZAJEDNIČKO SUPROTSTAVLJENO MIŠLJENJE SUTKINJE POLÁČKOVE I SUCA SABATA

1. Glasali smo protiv dopuštenosti zahtjeva i, u svakom slučaju, za utvrđenje da nije došlo do povrede članka 1. Protokola br. 1 uz Konvenciju. Iako se potpuno slažemo sa zaključkom većine da su vlasnički interesi na koje se podnositelj zahtjeva pozvao bili u naravi potraživanja i ne mogu se smatrati „postojećim vlasništvom” u smislu sudske prakse Suda (vidi stavak 87. presude), uz dužno poštovanje, ne slažemo se sa zaključkom da je podnositeljev zahtjev za utvrđenje vlasništva na spornoj nekretnini imao dovoljno uporište u nacionalnom pravu (vidi stavak 121. presude).

2. Da bi donijela taj zaključak, većina se pozvala na sudsku praksu Suda u vezi s pojmom „legitimnog očekivanja” pojedinca da će ostvariti djelotvorno uživanje prava vlasništva. Takva očekivanja mogu nastati samo u odnosu na potraživanja koja imaju dovoljno uporište u nacionalnom pravu, odnosno u odnosu na potraživanja koja su dovoljno utvrđena da budu ovršna (vidi stavak 86. presude). Prema mišljenju većine, potraživanje podnositelja zahtjeva, s obzirom na dokaze izvedene u domaćem postupku, imalo je dovoljno uporište u nacionalnom pravu da uživa zaštitu članka 1. Protokola br. 1 uz Konvenciju (vidi stavak 121. presude).

3. Prema našem mišljenju, uz svo dužno poštovanje, stav većine ne odražava pojam „legitimnog očekivanja” kako ga je razvio Sud u svojoj dobro utvrđenoj sudskoj praksi.

4. Da bismo objasnili svoje suprotstavljeno mišljenje, trebamo zauzeti stav o onim posljedicama pojma „legitimnog očekivanja” u pogledu kojih se u pravnoj literaturi¹ kritizira Sud zbog navodnih nedosljednosti i nejasnoće².

¹ Vidi, primjerice, u novijim izvorima, M. Cousins, „Legitimate Expectations and Social Security Law Under the European Convention of [sic] Human Rights”, *European Journal of Social Security*, vol. 23, I, ožujak 2021., str. 24. *et seq.*, posebno str. 32., u kojem autor iz jezika izdvojenog mišljenja priloženog presudi u predmetu *Bikić protiv Hrvatske*, br. 50101/12, 29. svibnja 2018., donosi zaključke o podjelama na Sudu i činjenici da je većina u predmetu *Radomilja i drugi protiv Hrvatske* (predmet naveden u tekstu) odbila neka od načela iznesenih u predmetu *Bélané Nagy protiv Mađarske* [VV], br. 53080/13, 13. prosinca 2016. Vidi i M. Sigron, „Legitimate Expectations under Article 1 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights”, Cambridge-Antwerp-Portland: Intersentia, 2014.

² Posljedica pojma „legitimnog očekivanja”, jedna od onih koje su predmet ekstenzivne pravosudne rasprave i rasprave o doktrini, jest ona koja se odnosi na „uvjetna potraživanja”. U ovom je predmetu to potraživanje, prema našem mišljenju, doista bilo uvjetno jer je podnositelj morao ispuniti uvjete koji su se odnosili, *inter alia*, na dugotrajnost i poštenost posjeda (Vlada je u svojem očitovanju od 17. ožujka 2021., stavcima 66. i 67., zbog provedenih katastarskih izmjera, izložila ozbiljne činjenične i pravne razloge u prilog tome da podnositelj, koji snosi teret dokazivanja, nije bio u materijalnom, a još manje poštenom, posjedu dviju spornih čestica do 1999.). Čini se da je većina zanemarila tu uvjetnu narav

Dovoljno je da se pozovemo na dva obilježja gore navedenog pojma koje smatramo neupitnima.

5. Prvo, prema sudskoj praksi Suda, „ako podnositelji nisu bili uspješni u potraživanju ... jer nisu ispunili jedan od nužnih zakonskih uvjeta, ... potraživanje nije bilo dovoljno utvrđeno”, pri čemu postoji „razlika između puke nade ... i ‚legitimnog očekivanja’ koje se mora ... temeljiti na zakonskoj odredbi ili pravnom aktu kao što je sudska odluka”, nadalje, „...ne može se reći da postoji legitimno očekivanje kad se radi o sporu u vezi s ispravnim tumačenjem i primjenom domaćeg zakona, a domaći sudovi naknadno odbace podnositeljeve tvrdnje” (vidi, primjerice, *Kopecký protiv Slovačke*, br. 44912/98, stavak 49. – 50., 28. rujna 2004., i *Radomilja i drugi protiv Hrvatske* [VV], br. 37685/10 i 22768/12, stavak 142., 20. ožujka 2018., u kojem se „utvrđena” sudska praksa domaćih sudova navodi kao dovoljno uporište).

6. Smatramo da u ovom predmet nije postojalo legitimno očekivanje jer se radi o „sporu u vezi s ispravnim tumačenjem i primjenom domaćeg zakona” i jer nije bilo jasno primjenjive „zakonsk[e] odredb[e] ili ... pravno[g] akt[a] kao što je sudska odluka”.

7. Većina je sama doista razjasnila sljedeće: „... pitanje jesu li posjednici ispunili zakonske uvjete za stjecanje vlasništva dosjelošću mora se utvrditi u postupku pred građanskim sudovima jer posjednicima treba deklaratorna presuda kojom se priznaje njihovo vlasništvo kako bi mogli djelotvorno uživati pravo vlasništva” (vidi stavak 87.). Iz toga slijeda da, da bi se dokazalo trenutno ovršno potraživanje koje je dovoljno utvrđeno, uspješni podnositelj zahtjeva u sličnoj situaciji treba biti ili upisani vlasnik zemljišne čestice ili vlasnik nasljednik, pri čemu je upis „pravni akt” u gore navedenom smislu (što je bio slučaj u predmetu *J.A. Pye (Oxford) Ltd i J.A. Pye (Oxford) Land Ltd protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], br. 44302/02, stavak 62., 30. kolovoza 2007., i, novije, u predmetu *Liamberi i drugi protiv Grčke*,

potraživanja kad se pozvala na činjenicu da se „vlasništvo stječe dosjelošću *ipso jure*”, ali je zatim sama dodala da do stjecanja *ipso jure* dolazi samo „kada su ispunjeni svi zakonski uvjeti” (stavak 87. presude). Radi sažetosti ne želimo ulaziti u takvo složeno pitanje; međutim, prema našem mišljenju, većina nije trebala zaključiti da Sud ocjenu pravnih i činjeničnih okolnosti nacionalnih sudova mora zamijeniti vlastitom ocjenom (stavci 115. – 118. presude, stavak 10. ovog mišljenja). Većina u stavcima 113. – 115. presude opravdava svoj pristup tvrdeći da, s obzirom na to da su domaći sudovi zauzeli pravno stajalište zbog kojeg nije bilo potrebno utvrditi određene činjenice, „načelo supsidijarnosti Sudu nalaže da to utvrdi sâm” (stavak 116.) iako „to utvrđenje ne dovodi u pitanje moguća buduća [drugačija] utvrđenja domaćih sudova” (stavak 121.). U tom području u kojem, kao što pokušavamo razjasniti u tekstu, Sud mora razmotriti činjenice i nacionalno pravo „kako ih tumače domaći sudovi” (predmet *Kopecký*, naveden u tekstu, stavak 54.), na drugačiji način gledamo na supsidijarnost, odnosno smatramo da ona Sudu dopušta samo preispitati proizvoljnost. U tom pogledu treba reći da većina nije utvrdila proizvoljnost kada je ponovno ocijenila (prema našem mišljenju, na neprimjeren način) činjenice i pravo kako su protumačeni na domaćoj razini, a s čime se većina nije složila samo jer je domaći pristup navodno bio „protiv[an] presudi Suda u predmetu *Trgo*” (stavak 114. presude).

br. 18312/12, stavak 59., 8. listopada 2020.), ili treba ishoditi domaću deklaratornu presudu koja predstavlja „sudsku odluku”. S obzirom na to da u ovom predmetu zahtjevi „legitimnog očekivanja” nisu ispunjeni (vidi stavak 5. ovog mišljenja), podnositelj je imao „puku nadu” da će se utvrditi njegovo vlasništvo na predmetnom zemljištu.

8. Podnositelj je pokazao da je donekle svjestan te potrebe jer je podnio protutužbu kojom je od domaćih sudova tražio da donesu deklaratornu presudu kojom bi se utvrdilo njegovo vlasništvo na spornim dijelovima zemljišta, za koje je tvrdio da ih je stekao dosjelošću (vidi stavak 12. presude). Taj su zahtjev domaći sudovi konačno odbili odlukom Vrhovnog suda od 16. travnja 2019., a zatim je odlukom od 25. rujna 2019. Ustavni sud proglasio podnositeljevu ustavnu tužbu nedopuštenom.

9. Drugo, i važnije, da bi se ocijenilo „ima li [legitimno potraživanje] dovoljno uporište u nacionalnom pravu”, Sud mora razmotriti to pravo „kao [ono] koje tumače domaći sudovi” (gore navedeni predmet *Kopecký*, stavak 54.), dok Sud „ima tek ograničenu ovlast ispravljati činjenične i pravne pogreške nacionalnih sudova koji su ti koji trebaju tumačiti i primjenjivati domaće pravo”, pri čemu je takva ovlast ograničena na utvrđivanje „dojma proizvoljnosti” (ibid., stavak 56.).

10. Smatramo da razlozi zbog kojih su domaći sudovi odbacili podnositeljev zahtjev nisu uopće bili proizvoljni. Ni većina ne tvrdi da su bili proizvoljni. S obzirom na to da smatramo da Sud nije trebao ići dalje od toga, naše bi mišljenje također moglo završiti ovdje.

Međutim, ne možemo prešutjeti činjenicu da imamo suprotstavljeno mišljenje i o jednoj od temeljnih tvrdnji koju je većina upotrijebila da bi „ispravila” (iako, prema našem mišljenju, protivno sudskoj praksi Suda) pravnu argumentaciju koju je Vrhovni sud razvio u prilog stavu da presuda u predmetu *Trgo* nije bila izvor prava u predmetnim okolnostima (stavci 38. i 39. presude).

Iako je istina da Veliko vijeće u predmetu *Radomilja i drugi* nije iz postupovnih razloga rješavalo pravna pitanja koja su se rješavala u predmetu *Trgo* (stavak 98. presude), to ni u najmanjoj mjeri ne znači, prema našem mišljenju, da se načela iz predmeta *Trgo* nužno primjenjuju na drugačije činjenične okolnosti u ovom predmetu (što je bila bit utvrđenja Vrhovnog suda u ovom predmetu, iako je takva sudska praksa naknadno izmijenjena, vidi stavke 53. – 55. presude). Činjenica da su tumačenja različita od tumačenja većine u ovom predmetu moguća (i takva ih je mogućnost još jednom trebala potaknuti da prihvate utvrđenja nacionalnih sudaca u duhu stvarne supsidijarnosti) nazire se u jednom od izdvojenih mišljenja uz presudu u predmetu *Radomilja i drugi*: oni suci koji se nisu složili s postupovnim pristupom većine (zbog kojeg nije bilo potrebno ispitati daljnja pravna pitanja) morali su se baviti predmetnim pravnim pitanjima. U našem pristupu nije iznenađujuće, ali je ipak činjenica, da je njihovo obrazloženje

toliko slično obrazloženju koje će kasnije razviti Vrhovni sud da bi se moglo zaključiti da su hrvatski suci bili barem nadahnuti tim mišljenjem³.

U svjetlu gore navedenog, s poštovanjem smatramo da je većina, umjesto da se suprotstavila tumačenju prava od strane nacionalnih sudaca, koje je usput suglasno s mišljenjima nekih sudaca Suda, treba poštovati sljedeća načela:

- „osim u slučajevima kada je tumačenje proizvoljno ili očigledno nerazumno, uloga Suda ograničena je samo na utvrđivanje toga jesu li učinci tog tumačenja u skladu s Konvencijom” (gore navedeni predmet *Radomilja i drugi*, stavak 149.; vidi i gore navedeni predmet *Kopecký*, stavak 50.);

- u pogledu prava, „o pitanju jesu li [podnositelji] ispunili zakonske uvjete odlučuje [se] u sudskom postupku” (gore navedeni predmet *Radomilja i drugi*, stavak 149.);

- u pogledu činjenica, koje su isto relevantne za primjenu prava, „Sud ... je svjestan supsidijarne naravi svoje uloge i oprezan u pogledu preuzimanja uloge prvostupanjskog suda”, osim iz uvjerljivih razloga (gore navedeni predmet *Radomilja i drugi*, stavak 150.).

11. U tim okolnostima nismo mogli zaključiti da je podnositelj zahtjeva imao „vlasništvo” u smislu prve rečenice članka 1. Protokola br. 1. Jamstva iz te odredbe stoga se ne primjenjuju na ovaj predmet. U svakom slučaju nije došlo do povrede tog članka.

³ Vidi Zajedničko djelomično suprotstavljeno, djelomično suglasno mišljenje sutkinje Yudkivske i sudaca Vehabović i Kūris uz presudu Velikog vijeća u gore navedenom predmetu *Radomilja i drugi*. Konkretno, stavak 13. tog mišljenja glasi kako slijedi: „ne možemo se složiti s Vijećem da je članak 388., stavak 4. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima bio primjenjiv na situaciju podnositelja zahtjeva. U vrijeme kada su podnositelji zahtjeva podnijeli svoje tužbe pred domaćim tijelima, ta odredba više nije bila važeći zakon te stoga nije bila primjenjiva zbog odluke Ustavnog suda od 17. studenog 1999. godine. ... Čak i ako se prizna (što bi bilo teško učiniti zbog razloga navedenih u prethodnom stavku) da (gore citirana) presuda *Trgo* ukazuje na to da je zahtjev tog podnositelja zahtjeva imao dovoljno uporište u domaćem pravu da bi se mogao smatrati „imovinom“ jer je podnositelj pokrenuo relevantne postupke čim je Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima u izvornoj verziji stupio na snagu 1997. godine te je time imao određena očekivanja koja su se u relevantno vrijeme mogla, barem iz neke perspektive, smatrati legitimnima, a koja je zadržao tijekom sljedeće tri godine sve dok Ustavni sud nije proglasio članak 388., stavak 4. tog Zakona neustavnim, te da je sve to aktiviralo primjenjivost članka 1. Protokola br. 1 u predmetu *Trgo*, pravna situacija u ovome predmetu razlikuje se u barem jednom ključnom pogledu. U ovom predmetu podnositelji zahtjeva nisu pokrenuli nikakav postupak u vezi s dosjelošću na predmetnim zemljištima dok je članak 388., stavak 4. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima iz 1996. godine još bio na snazi. Nakon što ga je Ustavni sud proglasio neustavnim (prema našem mišljenju, vrlo razumno), podnositelji zahtjeva nisu imali nikakvih legitimnih očekivanja u odnosu na predmetna zemljišta. No upravo su tada (i to uz nezanemarivu odgodu) svoje zahtjeve uputili domaćim vlastima u trenutku kada više nije bilo nikakvog pravnog uporišta u domaćem pravu za legitimnost njihovih očekivanja. Oni možda jesu imali očekivanja (i ne sumnjamo da su ih imali) – ali očekivanja i legitimna očekivanja nisu nužno dvije jedna jednake stvarnosti. Ona se vrlo često ne podudaraju, baš kao i u ovom predmetu.”

12. Prema našem mišljenju, ova je presuda nesretan razvoj sudske prakse Suda.

Prevela prevoditeljska agencija Alkemist

ALKEMIST
European Translation Agency
ALKEMIST STUDIO d.o.o.
Miramarska 24/6, 10 000 Zagreb
OIB: 72466496524